

UWAGI ANALITYCZNE

Stan ludności

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) 2002 roku wykazały, że liczba ludności województwa dolnośląskiego wynosiła 2907,2 tys. osób. Od ostatniego spisu powszechnego, tj. od 6 grudnia 1988 r.¹ ludność województwa zmniejszyła się o 41,0 tys. osób, tj. o 1,4% (w Polsce liczba ludności wzrosła o 351,0 tys. osób, tj. o 0,9%). W miastach ubyło 14,6 tys. (0,7%), na wsi 26,4 tys. (3,1%) mieszkańców.

Tabl. I. **Ludność według płci (na podstawie wyników spisów)**

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Stan w dniu 6 XII 1988 r. (w tys.)	2948,2	1432,9	1515,3
Stan w dniu 20 V 2002 r. (w tys.)	2907,2	1397,3	1509,9
Różnica w latach 1988-2002 (w tys.)	-41,0	-35,6	-5,4
Dynamika zmian (1988=100)	98,6	97,5	99,6

W okresie międzyspisowym zmieniły się proporcje ludności według płci. W 2002 roku mężczyźni stanowili 48,1% ogółu ludności wobec 48,6% w 1988 roku. Tym samym udział kobiet zwiększył się do 51,9%, tj. o 0,5 pkt procentowego. Wzrósł także (o 2 pkt) współczynnik feminizacji; w maju 2002 r. na 100 mężczyzn przypadało ponad 108 kobiet. Najwyższym współczynnikiem feminizacji charakteryzowały się miasta Polanica Zdrój (121) i Mirsk (117) oraz miasta na prawach powiatu (Wrocław i Jelenia Góra po 113, Legnica i Wałbrzych po 112). Wśród powiatów najwyższy wskaźnik odnotowano w powiatach: dzierzoniowskim (112) i jeleniogórskim (110), najniższy w powiatach: milickim (101) i polkowickim (102). Najniższe współczynniki były charakterystyczne natomiast dla obszarów wiejskich: w gminie Oleśnica na 100 mężczyzn przypadały 94 kobiety, podobnie jak na obszarze wiejskim gminy miejsko-wiejskiej Wleń, w gminie Żukowice i Pęcław po 95, po 97 w gminach Paszowice, Radwanice i Zawonia.

Tabl. II. **Ludność według płci i miejsca zamieszkania (na podstawie spisów)**

Wyszczególnienie	1988			2002		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
	w tysiącach					
Ogółem	2948,2	1432,9	1515,3	2907,2	1397,3	1509,9
Miasta	2090,7	1005,2	1085,5	2076,1	985,6	1090,6
Wieś	857,5	427,7	429,9	831,1	411,8	419,3

W 2002 roku ludność miejska stanowiła 71,4% ogółu ludności województwa (w 1988 r. udział ten wynosił 70,9%), a ludność wiejska 28,6% (w 1988 r. – 29,1%). Zmiany w strukturze ludności polegające na zwiększeniu udziału ludności w miastach na niekorzyść wsi w dużej mierze było spowodowane wprowadzanymi w okresie 1989-2002 zmianami administracyjnymi. Zmiany te polegały na nadaniu praw miejskich miejscowościom wiejskim Siechnice i Prusice oraz na rozszerzeniu granic miast poprzez włączanie do nich terenów wiejskich - m. in. do Jeleniej Góry, Lwówka Śląskiego, Głogowa, Chojnowa.

¹ Dla potrzeb porównań i oceny zmian w rozwoju ludności wyniki spisu ludności i mieszkań z 1988 r. zostały przeliczone według podziału terytorialnego kraju, obowiązującego od 1 stycznia 1999 r.

Tabl. III. **Przyrosty / ubytki ludności według płci**

Wyszczególnienie	Przyrost / ubytek w latach 1988-2002					
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
	w tysiącach			w %		
Ogółem	-41,0	-35,6	-5,4	-1,4	-2,5	-0,4
Miasta.....	-14,6	-19,6	+5,1	-0,7	-2,0	+0,5
Wieś.....	-26,4	-15,9	-10,5	-3,1	-3,7	-2,4

W 2002 roku ludność województwa dolnośląskiego stanowiła 7,6% ludności Polski (w 1988 r. – 7,8%). Dolny Śląsk zajmował piąte miejsce w kraju pod względem liczby ludności (podobnie jak w 1988 r.) po województwach: mazowieckim – 13,4%, śląskim – 12,4%, wielkopolskim – 8,8% i małopolskim – 8,5%.

Tabl. IV. **Ludność według płci i województw**

Wyszczególnienie	1988			2002		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
	w tysiącach					
POLSKA	37879,1	18464,6	19414,5	38230,1	18516,4	19713,7
Dolnośląskie	2948,2	1432,9	1515,3	2907,2	1397,3	1509,9
Kujawsko-pomorskie....	2044,0	990,2	1053,8	2069,3	999,8	1069,5
Lubelskie.....	2209,2	1080,1	1129,1	2199,1	1068,8	1130,3
Lubuskie.....	982,9	481,9	501,0	1008,9	490,1	518,8
Łódzkie.....	2703,7	1296,2	1407,5	2612,9	1246,6	1366,3
Małopolskie.....	3087,5	1501,1	1586,4	3232,4	1569,6	1662,8
Mazowieckie.....	4997,8	2414,6	2583,3	5124,0	2462,3	2661,7
Opolskie.....	1080,7	527,7	553,0	1065,1	517,1	548,0
Podkarpackie.....	2018,9	986,8	1032,0	2103,8	1029,5	1074,3
Podlaskie.....	1188,4	586,0	602,4	1208,6	591,2	617,4
Pomorskie.....	2095,1	1028,6	1066,6	2179,9	1061,7	1118,2
Śląskie.....	4907,9	2410,5	2497,4	4742,9	2296,2	2446,7
Świętokrzyskie.....	1317,6	645,2	672,3	1297,5	633,8	663,7
Warmińsko-mazurskie	1398,2	688,9	709,3	1428,4	698,1	730,3
Wielkopolskie.....	3236,4	1573,9	1662,5	3351,9	1626,7	1725,2
Zachodniopomorskie....	1662,6	820,2	842,4	1698,2	827,6	870,6

Największymi pod względem liczby ludności powiatami w województwie dolnośląskim były: m. Wrocław (640,4 tys. osób – 22,0% ludności województwa), powiat kłodzki (170,6 tys. – 5,9%) i świdnicki (162,0 tys. – 5,6%); najmniejszymi: powiat górowski (36,8 tys. – 1,3%), milicki (36,9 tys. – 1,3%) oraz strzeliński (44,7 tys. – 1,5%).

W grupie gmin miejsko-wiejskich, w których mieszkało 24,6% ludności Dolnego Śląska, do największych należą: Strzegom (27,3 tys. osób), Polkowice (25,8 tys.), Bogatynia (25,7 tys.), do najmniejszych: Wleń (4,7 tys.), Złoty Stok i Międzybórz (po 4,9 tys.).

Liczba ludności gmin wiejskich stanowiła 2,5% ludności ogółem. Największą liczbę ludności miały gminy Długołęka (19,0 tys. osób), Kłodzko (17 tys.), Świdnica (15,1 tys.), najmniejszymi gminami były Pęcław (2,3 tys. osób) i Ruja (2,7 tys.).

Gęstość zaludnienia, tj. liczba osób przypadających na 1 km² powierzchni województwa wynosiła 146 osób (w 1988 r. – 148 osób). W Polsce wskaźnik ten w 2002 roku wyniósł 122 osoby na 1 km² (w 1988 r. – 121 osób).

Wyniki spisu 2002 wykazały, że liczba ludności województwa była mniejsza o 2,1% w porównaniu do stanów wynikających z bilansów ludności opracowanych na koniec 2001 r. Różnica ta dotyczyła zarówno miast (mniej o 2,0%) jak i wsi (mniej o 2,8%) i wynikała z innego podejścia do osób wymeldowanych „donikąd” z ich stałego miejsca zamieszkania. Do 2001 r. osoby te, jako pozostające w stanie ludności gminy ich stałego zameldowania, były uwzględniane w bilansach ludności, natomiast w spisie 2002, jeśli nie przebywały na terenie kraju nie zostały spisane.

Ludność według wieku

Porównanie wyników spisu 1988 i 2002 wskazuje na istotne zmiany jakie zaszły w strukturze ludności według wieku. Licząca w ostatnim spisie 2455,8 tys. osób populacja ludzi w wieku 15 lat i więcej (83,3% ogółem ludności) zwiększyła się w porównaniu ze spisem 1988 o blisko 214 tys., a populacja dzieci (0-14 lat) licząca w ostatnim spisie 484,1 tys. osób zmniejszyła się o ponad 252 tys.

Tabl. V. Stan i struktura ludności według wieku

Wyszczególnienie	Ogółem	Ludność w wieku ^a				
		przedprodukcyjnym (0-17 lat)	produkcyjnym (mężczyźni 18-64, kobiety 18-59 lat)			poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej)
			razem	mobilnym (18-44 lata)	niemobilnym (mężczyźni 45-64 lata, kobiety 45-59 lat)	
<i>Wtysiącach</i>						
Ogółem.....2002	2907,2	624,9	1838,8	1160,6	678,2	443,2
1988	2948,2	866,3	1743,1	1224,2	518,8	336,3
Miasta.....2002	2076,1	414,4	1340,0	831,6	508,4	321,5
1988	2090,7	600,6	1267,1	884,3	382,8	221,2
Wieś 2002	831,1	210,5	498,8	329,0	169,8	121,8
1988	857,5	265,7	476,0	340,0	136,0	115,1
<i>Wodsetkach</i>						
Ogółem.....2002	100,0	21,5	63,2	39,9	23,3	15,2
1988	100,0	29,4	59,1	41,5	17,6	11,4
Miasta.....2002	100,0	20,0	64,5	40,1	24,5	15,5
1988	100,0	28,7	60,6	42,3	18,3	10,6
Wieś 2002	100,0	25,3	60,0	39,6	20,4	14,7
1988	100,0	31,0	55,5	39,6	15,9	13,4

^a Osoby o nieustalonym wieku (270 osób w 2002 r. oraz 2499 w 1988 r.) zaliczono tylko do „ogółem”.

Zmniejszająca się z roku na rok liczba urodzeń żywych (od 38,7 tys. urodzeń w 1990 r., poprzez 30,4 tys. w 1995 r. do 25,7 tys. w 2001 r.), a także osiągnięcie pełnoletności przez osoby urodzone w pierwszej połowie lat 80-tych, tj. w okresie ostatniego wyżu demograficznego miały podstawowy wpływ na liczebność grupy osób w wieku przedprodukcyjnym. W spisie 2002 udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (0 -17 lat) w ogólnej liczbie ludności wyniósł 21,5% , co w porównaniu do udziału w 1988 oznacza spadek o 7,9 pkt; o 8,7 pkt w miastach, na wsi o 5,7 pkt.

W 24 powiatach odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym był powyżej średniej wojewódzkiej a najwyższym charakteryzowały się powiaty: górowski (26,8%), polkowicki (26,5%), milicki (25,5%), najniższy

odsetek mały miasta na prawach powiatu (w granicach od 17,1% we Wrocławiu do 21,1% w Legnicy) oraz powiat dzierzoniowski (21,2%) i powiat kłodzki (21,6%).

W stosunku do 1988 roku wzrosła zarówno liczebność (o 95,7 tys. osób, tj. o 5,5%) jak i odsetek (o 4,1 pkt) ludności w wieku produkcyjnym; zmniejszyła się (o 63,6 tys. liczba osób, odsetek o 1,6 pkt) grupa wieku mobilnego (18-44 lata), przy jednoczesnym wzroście liczebności (o 159,3 tys. osób) i odsetka (o 5,7 pkt) grupy ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-64 lata mężczyźni oraz 45-59 lat kobiety). Jest to związane z przejściem do wieku niemobilnego osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego w połowie lat 50., czyli osiągnięciem (w momencie spisu) przez nie co najmniej 45 roku życia.

Zwiększył się także – do 15,2%, wobec 11,4% w 1988 r. – udział ludności w wieku poprodukcyjnym. W stosunku do poprzedniego spisu liczba osób w wieku emerytalnym wzrosła o blisko 107 tys. osób. (o 3,8 pkt, w tym o 4,9 pkt w mieście). W 11 powiatach udział ludności w wieku poprodukcyjnym kształtował się poniżej odsetka wojewódzkiego. Należą do nich powiaty: głogowski (10,1%), lubiński (10,7%), polkowicki (11,2%). Najwyższy natomiast w granicach od 17,8% do 17,3% miały miasta na prawach powiatu oraz powiaty dzierzoniowski i wałbrzyski.

Warto podkreślić, że w m. Wałbrzychu odsetek ludzi w wieku 65 lat i więcej był w województwie najwyższy (14,9%; wobec wojewódzkiego - 12,9%). Na terenie Dolnego Śląska w 2002 r. zamieszkiwało 121 osób w wieku 100 i więcej lat – 97 kobiet i 24 mężczyzn (m. in. we Wrocławiu 35 osób, po 9 osób w Jeleniej Górze i w Wałbrzychu, po 7 w Legnicy i powiecie świdnickim).

W porównaniu ze strukturą ludności w kraju dostrzec należy mniej korzystne relacje. Ludność Dolnego Śląska charakteryzowała się:

- niższym odsetkiem osób w wieku przedprodukcyjnym (21,5%, kraj - 23,2%),
- wyższym udziałem osób w wieku produkcyjnym niemobilnym (23,3%, kraj - 21,9%),
- wyższym udziałem osób w wieku emerytalnym (15,2%, kraj - 15,0%).

Na skutek zmian liczebności grup ekonomicznych aktywności, obniżył się współczynnik obciążenia, to znaczy, że w 2002 roku na każde 1000 osób w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim przypadało 581 osób w wieku nieprodukcyjnym, w 1988 r. - 690 (w Polsce odpowiednio 618 i 736) i było to mniej niż w 1988 r. - w miastach o 100 osób, na wsi o 134. Wskaźnik ten wykazał spadek w odniesieniu do mężczyzn o 120 osób oraz do kobiet o 98 osób.

Tabl. VI. **Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 1000 osób w wieku produkcyjnym**

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem 2002	581	486	680
..... 1988	690	606	778
Miasta..... 2002	549	462	638
..... 1988	649	580	718
Wieś 2002	666	547	802
..... 1988	800	671	950

Stan cywilny prawny

We wszystkich poprzednich spisach badano wyłącznie stan cywilny faktyczny ludności. W spisie ludności 2002 po raz pierwszy badano prawny stan cywilny ludności – pytając czy zamężna i żonaty pozostają w związku małżeńskim, czy też małżeństwo rozpadło się, ale ten rozpad nie został usankcjonowany prawnie (przez rozwód lub separację).

Ze względu na przepisy prawa, określające dolną granicę wieku umożliwiającą zawieranie związków małżeńskich, obowiązujące w poszczególnych krajach - w spisach ludności przyjęto określać stan cywilny dla osób będących w wieku 15 lat i więcej i takie rozwiązanie przyjęto w spisie 2002 r.

Tabl. VII. **Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i płci w 2002 r.**

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Kobiety	
	w tysiącach	w odsetkach	w tysiącach	w odsetkach
Ogółem	1149655	100,0	1273410	100,0
Kawalerowie, panny.....	389989	33,9	320154	25,1
Żonaci, zameżne.....	668782	58,2	679580	53,4
pozostający w małżeństwie.....	656372	57,1	663953	52,1
niepozostający w małżeństwie.....	12410	1,1	15627	1,2
Wdowcy, wdowy.....	34189	3,0	193303	15,2
Rozwiedzeni, rozwiedzione.....	51105	4,4	74957	5,9
Separowani, separowane.....	612	0,1	845	0,1
Nieustalony.....	4978	0,4	4571	0,4

Ponad 1/3 mężczyzn w wieku 15 lat i więcej stanowili kawalerowie; odsetek panien był znacznie niższy – nieco ponad 1/4 omawianej populacji. Ta różnica wskaźnika wynika z różnego wieku zawierania małżeństwa – kobiety w chwili ślubu są przeciętnie o dwa lata młodsze niż mężczyźni.

Odsetek żonatych mężczyzn był nieco wyższy (58,2%) w porównaniu z zameżnymi kobietami (53,4%). Ta różnica wynika z wyższej umieralności mężczyzn, powodującej częstsze owdowienia kobiet. Wpływ wyższej umieralności mężczyzn uwidacznia się już w grupie osób w wieku 30-59 lat. Odsetek mężatek w tej grupie wieku był nieznacznie niższy (o 1,2 pkt) w porównaniu z odsetkiem żonatych; w przypadku ludności starszej (w wieku 60 lat i więcej) różnica ta było bardzo duża (wskaźnik dla kobiet jest prawie dwukrotnie niższy niż dla mężczyzn).

Tabl. VIII. **Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego, płci i grup wieku w 2002 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	W wieku					
		15-19 lat	20-24	25-29	30-59	60 lat i więcej	nieustalonym
		w odsetkach					
Mężczyźni	1149,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kawalerowie.....	390,0	99,8	89,3	51,6	14,6	3,5	11,4
Żonaci.....	668,8	0,2	10,0	46,2	76,6	78,1	22,1
pozostający w małżeństwie.....	656,4	0,2	9,8	45,3	75,1	76,8	21,4
niepozostający w małżeństwie.....	12,4	0,0	0,3	0,9	1,5	1,2	0,7
Wdowcy.....	34,2	-	0,0	0,0	1,3	13,9	-
Rozwiedzeni.....	51,1	0,0	0,1	1,5	6,9	4,3	2,9
Separowani.....	0,6	-	0,0	0,0	0,1	0,1	-
Nieustalony.....	5,0	0,0	0,5	0,6	0,5	0,3	63,6

Tabl. VIII. **Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego, płci i grup wieku w 2002 r. (dok.)**

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	W wieku					
		15-19 lat	20-24	25-29	30-59	60 lat i więcej	nieustalonym
		w odsetkach					
Kobiety	1273,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Panny.....	320,2	98,7	75,7	34,6	8,8	5,2	10,0
Mężatki.....	679,6	1,3	23,1	61,2	75,4	39,1	26,2
pozostające w małżeństwie.....	664,0	1,2	22,5	59,7	73,7	38,3	24,6

stwie.....							
niepozostające w mał- żeństwie.....	15,6	0,0	0,7	1,5	1,7	0,9	1,5
Wdowy.....	193,3	0,0	0,1	0,3	6,3	50,5	1,5
Rozwiedzione.....	75,0	0,0	0,5	3,1	9,1	4,9	3,1
Separowane.....	0,8	-	0,0	0,1	0,1	0,0	-
Nieustalony.....	4,6	0,0	0,5	0,6	0,4	0,3	59,2

Większość osób o stanie cywilnym żonaty i zamężna pozostaje faktycznie w związku małżeńskim (98,1% mężczyzn i 97,7% kobiet). Pozostałe osoby (1,9% mężczyzn i 2,3% kobiet) zrezygnowały ze wspólnoty małżeńskiej i żyją w faktycznej separacji lub tworzą związki z innymi partnerami. W każdej grupie wieku są przypadki rozstań małżonków. Wraz z wiekiem osób wzrasta odsetek kobiet i mężczyzn, którzy nie pozostają we wspólnocie małżeńskiej nie sankcjonując tej sytuacji werdyktem sądowym. Odsetek takich osób zmniejsza się dopiero w przypadku osób starszych, będących w wieku 60 lat i więcej.

Odsetek wdów był ponad pięciokrotnie wyższy (15,2%) niż wdowców (3,0%). Powodem tego jest wyższa umieralność mężczyzn w miarę przechodzenia do starszych grup wieku.

Rozwiedzeni stanowili nieliczną grupę osób (4,4% mężczyzn i 5,9% kobiet) i ich odsetek wzrastał w kolejnych grupach wieku, ale w najstarszej grupie osób (tj. w wieku 60 lat i więcej) był niższy.

W spisie 2002 po raz pierwszy wyodrębniono osoby separowane prawomocnym orzeczeniem sądu. Sądy orzekają separacje dopiero od 2000 roku, wobec czego grupa ta była nieliczna – 1457 osób.

Zauważa się różnice dotyczące struktury stanu cywilnego w zależności od miejsca zamieszkania osób. W miastach był niższy odsetek kawalerów (33,1%) w porównaniu z mężczyznami mieszkającymi na wsi (36,1%). Odsetek panien kształtował się odwrotnie (odpowiednio 25,6% w miastach i 23,9% na wsi). W miastach mamy nieco więcej żonatych mężczyzn niż na wsi (odpowiednio 58,3% i 57,7%); mniej było w miastach mężatek - 52,4% niż na wsi - 56,1%. Odsetek osób owdowiałych był wyższy na wsi niż w miastach i wśród mężczyzn wynosił 2,9% w miastach i 3,0% na wsi, wśród kobiet odpowiednio 14,6% i 16,7%. Osób rozwiedzionych natomiast więcej było w miastach niż na wsi – 5,0% mężczyzn w miastach i 3,0% na wsi oraz odpowiednio 6,9% i 3,0% kobiet.

Stan cywilny faktyczny

Uwzględniając sugestię ONZ - w związku ze zwiększającą się liczbą związków partnerskich - w spisie 2002 odrębnie wykazano liczbę małżeństw i związków partnerskich. Stan cywilny faktyczny w NSP 2002 określono w sposób wtórny na podstawie charakteru związku w jakim żyje dana osoba. Osoby płci przeciwnej żyjące w związku nieformalnym (kohabitanci), niezależnie od ich stanu cywilnego prawnego, traktowane były w spisie jako pary tworzące tzw. związki partnerskie.

Tabl. IX. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego faktycznego i płci w 2002 r.

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Kobiety	
	w tysiącach	w odsetkach	w tysiącach	w odsetkach
Ogółem.....	1149655	100,0	1273410	100,0
Kawalerowie, panny.....	376882	32,8	307798	24,2
Żonaci, zamężne.....	681219	59,3	688800	54,1
pozostający w małżeństwie.....	656372	57,1	663953	52,1
pozostający w związku partnerskim.....	24847	2,2	24847	1,2
Wdowcy, wdowy.....	32954	2,9	189931	14,9

Rozwiedzeni, rozwiedzione	42557	3,7	67301	5,3
Separowani, separowane.....	11181	1,0	15113	1,2
Nieustalony.....	4862	0,4	4467	0,4

Na podstawie wyników spisu 2002 po raz pierwszy można porównać liczbę ludności według stanu cywilnego prawnego i faktycznego.

Tabl. X. **Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i faktycznego oraz płci w 2002 r.**

Wyszczególnienie	Mężczyźni według stanu cywilnego			Kobiety według stanu cywilnego		
	prawnego	faktycznego	różnica	prawnego	faktycznego	różnica
Ogółem.....	1149,7	1149,7	x	1273,4	1273,4	x
Kawalerowie, panny.....	390,0	376,9	-13,1	320,2	307,8	-12,4
Żonaci, zamężne.....	668,9	656,4	-12,4	679,6	664,0	-15,6
Partner, partnerka.....	x	24,8	x	x	24,8	x
Wdowcy, wdowy.....	34,2	33,0	-1,2	193,3	189,9	-3,4
Rozwiedzeni, rozwiedzione	51,1	42,6	-8,5	75,0	67,3	-7,7
Separowani, separowane.....	0,6	11,2	+10,6	0,8	15,1	+14,3
Nieustalony.....	5,0	4,9	-0,1	4,6	4,5	-0,1

Wyodrębnioną po raz pierwszy grupę partnerów tworzyło 24,8 tys. mężczyzn i kobiet. Największy udział w niej miały osoby stanu wolnego - 13,1 tys. kawalerów i 12,4 tys. panien, następnie rozwiedzeni: mężczyźni - 8,5 tys., kobiety 7,7 tys. Znacznie częściej związek partnerski tworzyły wdowy - 3,4 tys. niż wdowcy - 1,2 tys. Ponad 12 tys. żonatych mężczyzn i 15 tys. zamężnych kobiet nie pozostawało w prawie zawartym związku małżeńskim. Spośród nich niespełna 1,9 tys. mężczyzn (15%) i ponad 1,3 tys. kobiet (9%) stworzyło nowe związki - związki partnerskie, pozostali żyją w separacji faktycznej.

W związkach partnerskich przeważają związki panien z kawalerami (35,5%), rozwiedzionych z rozwiedzionymi (16,3%), rozwiedzionych z kawalerami (10,8%), panien z rozwiedzionymi (10,7%), i stanowią one prawie 3/4 związków partnerskich.

Wykształcenie

Spis powszechny jest jedynym badaniem dostarczającym pełnych informacji o wykształceniu ludności. W 2002 roku wszystkim osobom będącym w wieku 13 lat i więcej ustalono najwyższy ukończony poziom wykształcenia szkolnego.

Przyjęta w spisie 2002 roku klasyfikacja poziomu wykształcenia jest nieco rozszerzona w stosunku do spisu 1988 roku, dlatego w części dotyczącej analizy zmian uwzględniony został zakres porównywalny do 1988 roku. Uwaga ta dotyczy również wieku osób: w 1988 roku badaniem poziomu wykształcenia objęte były osoby, które ukończyły 15 lat. W 2002 roku, po reformie szkolnictwa z 1999 r., wprowadzającej 6-letnią szkołę podstawową i 3-letnie gimnazjum, badaniem poziomu wykształcenia objęto osoby w wieku 13 lat i więcej. Wszelkie porównania struktur poziomu wykształcenia ludności z obu spisów, zostały zaprezentowane z uwzględnieniem osób w wieku 15 lat i więcej.

Należy również zaznaczyć, że ze względu na termin przeprowadzenia spisu - maj 2002 roku (podczas gdy w 1988 roku był to grudzień), uczniowie ostatnich klas wszystkich typów szkół, którzy w momencie spisu nie posiadali jeszcze świadectwa ukończenia szkoły, zostali zaliczeni do niższego poziomu wykształcenia.

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w ostatnich latach jest stały wzrost poziomu wykształcenia ludności. W okresie od spisu 1988 roku odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym wzrósł z 56,9% do 68,7% w 2002 roku (w kraju z 55% do prawie 67%). Wzrósł udział osób z wykształceniem średnim i policealnym (o 8,3 pkt) oraz wyższym (o 3,7 pkt) przy nieznacznym zmniejszeniu się (o 0,1 pkt) odsetka osób

posiadających wykształcenie zawodowe. Znacznie zmniejszył się udział osób z wykształceniem podstawowym, niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego.

Tabl. XI. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci i poziomu wykształcenia

Wyszczególnienie	1988		2002		1988= =100	Miasta		Wieś	
	w tys.	w odsetkach	w tys.	w odsetkach		1988	2002	1988	2002
	w odsetkach								
Ogółem	2211,7	100,0	2423,1	100,0	109,6	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:									
Wyższe	146,7	6,6	248,4	10,3	169,3	8,5	12,6	1,9	4,1
Średnie i policealne	577,5	26,1	833,3	34,4	144,3	30,6	38,3	14,9	24,2
Zasadnicze zawodowe	534,6	24,2	583,7	24,1	109,2	23,4	21,7	26,2	30,4
Podstawowe ukończone	814,9	36,8	657,0	27,1	80,6	33,5	23,8	45,2	35,8
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	138,0 ^a	6,2 ^a	66,6	2,7	x	4,0 ^a	1,9	11,8 ^a	5,0
Nieustalony poziom wykształcenia	x	x	34,1	1,4	x	x	1,7	x	0,5

^a Łącznie z nieustalonym poziomem wykształcenia.

W omawianym okresie najbardziej dynamiczny przyrost charakteryzował grupę osób z wykształceniem średnim i policealnym, których udział zwiększył się z 26,1% do 34,4% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej.

Czynnikiem różnicującym strukturę ludności według poziomu wykształcenia jest miejsce zamieszkania. Mieszkańcy miast charakteryzują się zdecydowanie wyższym odsetkiem osób z wykształceniem ponadpodstawowym; w okresie międzypisowym odnotowano wzrost udziału tej grupy osób z 62,4% do 72,5%, w tym z wykształceniem wyższym z 8,5% do 12,6%. Bardziej istotne zmiany nastąpiły wśród ludności wiejskiej, która podnosi swoje wykształcenie w zdecydowanie szybszym tempie niż ludność miast. Odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym wzrósł na wsi z 43,0% w 1988 roku do 58,6% w 2002 roku, w tym z wykształceniem wyższym z 1,9% do 4,1%.

Analizując wyniki spisu 2002 roku należy przypomnieć, że dane dotyczące poziomu wykształcenia odnoszone były – po raz pierwszy – do ludności w wieku 13 lat i więcej, chociaż w odniesieniu do grupy 13-14 lat można mówić jedynie o wykształceniu podstawowym (ukończonym lub nieukończonym).

W zwiększonej (o dwa roczniki – w stosunku do porównywanej z 1988 rokiem) populacji osób struktura poziomu wykształcenia przedstawia się następująco: osoby z wykształceniem wyższym – 9,9%, policealnym – 3,4%, średnim zawodowym – 20,9%, średnim ogólnokształcącym – 9,0%, zasadniczym zawodowym – 23,3%, podstawowym ukończonym – 28,7% podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego – 3,5 %. Dla 1,4% ludności nie ustalono poziomu ukończonego wykształcenia (dotyczy to głównie ludności przebywającej dłuższy czas za granicą).

Tabl. XII. Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania w 2002 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Wyższe	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	Nieustalone
	w odsetkach								
Ogółem	100,0	9,9	3,4	20,9	9,0	23,3	28,7	3,5	1,4
mężczyźni.....	100,0	9,6	1,8	22,0	5,8	30,0	26,8	2,5	1,4
kobiety	100,0	10,2	4,9	19,9	11,8	17,2	30,4	4,3	1,3

Miasta.....	100,0	12,2	3,9	22,5	10,7	21,1	25,4	2,5	1,7
mężczyźni.....	100,0	12,1	2,1	24,3	7,1	27,3	23,4	1,9	1,8
kobiety.....	100,0	12,3	5,5	20,9	13,9	15,5	27,2	3,1	1,6
Wieś.....	100,0	3,9	2,1	16,8	4,3	29,2	37,3	5,8	0,6
mężczyźni.....	100,0	3,4	1,1	16,2	2,4	36,7	35,5	4,1	0,5
kobiety.....	100,0	4,5	3,2	17,3	6,1	21,9	39,0	7,5	0,5

Z analizy danych spisowych według płci wynika, że kobiety częściej niż mężczyźni kończą studia (10,2% kobiet i 9,6% mężczyzn), szkoły policealne (odpowiednio 4,9% i 1,8%) oraz licea ogólnokształcące (11,8% i 5,8%). Mężczyźni zdecydowanie przeważają wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (30,0% mężczyzn i 17,2% kobiet).

Poziom wykształcenia ludności jest zróżnicowany terytorialnie. W 2002 roku najniższy odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim (bez zasadniczego zawodowego) odnotowano w powiatach: górowskim (29,9%), legnickim (30,8%) i polkowickim (30,9%); najwyższy we Wrocławiu (60,6%), Jeleniej Górze (51,8%) i Legnicy (47,0%).

W 2002 r. województwo dolnośląskie znalazło się w grupie województw charakteryzujących się wyższym od średniej krajowej odsetkiem osób z wykształceniem co najmniej średnim (bez zasadniczego zawodowego). Pod względem udziału ludności z wykształceniem wyższym (9,9%) Dolny Śląsk zajmował piąte miejsce po województwach: mazowieckim (13,8%), pomorskim (10,9%), małopolskim (10,1%) i zachodnio-pomorskim (10,0%).

Spis 2002 roku dostarczył również informacje o osobach kontynuujących naukę. Spośród ludności w wieku 13 lat i więcej 18,7% kontynuuje naukę, w tym 14,3% w trybie dziennym i 4,4% w trybie wieczorowym, zaocznym i eksternistycznym. W trybie dziennym kontynuują naukę przede wszystkim absolwenci szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących, którzy uzyskali maturę. W trybie wieczorowym, zaocznym lub eksternistycznym kształcą się absolwenci studiów licencjackich i inżynierskich. Wśród tych, którzy nie kontynuują nauki dominują osoby z wykształceniem średnim zawodowym bez matury i zasadniczym zawodowym. Nieznacznie wyższym odsetkiem wśród kontynuujących naukę charakteryzują się mieszkańcy miast.

Tabl. XIII. Ludność w wieku 13 lat i więcej według kontynuacji nauki, płci i miejsca zamieszkania w 2002 r.

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Kontynuujący naukę			Niekontynuujący nauki	Nie ustalono, czy kontynuuje naukę
		razem	w trybie dziennym	w trybie wieczorowym, zaocznym i eksternis- tycznym		
Ogółem.....	2504,5	18,7	14,3	4,4	78,9	2,4
mężczyźni.....	1191,4	19,1	15,0	4,1	78,3	2,6
kobiety.....	1313,2	18,3	13,6	4,7	79,4	2,3
Miasta.....	1812,6	19,3	14,4	4,8	77,9	2,8
mężczyźni.....	850,8	20,0	15,4	4,6	77,0	2,9
kobiety.....	961,9	18,6	13,6	5,0	78,7	2,7
Wieś.....	691,9	17,1	13,8	3,4	81,4	1,5
mężczyźni.....	340,6	16,9	14,0	2,9	81,5	1,6
kobiety.....	351,3	17,3	13,6	3,8	81,3	1,4

Osoby niepełnosprawne

Spisy powszechne ludności są jedynym badaniem pełnym, którego wyniki pozwalają ustalić liczbę osób niepełnosprawnych oraz umożliwiają szczegółową charakterystykę tej grupy ludności. Polska jest jednym z nielicznych krajów, w którym badanie zjawiska niepełnosprawności (w poprzednich latach określane jako inwalidztwo) w spisach ludności stało się już tradycją.

Po raz pierwszy badano inwalidztwo w spisie z 1921 roku. Po drugiej wojnie światowej do tematyki powrócono w spisach ludności w 1978 i 1988 roku oraz w 2002 r.

Dla potrzeb dalszej analizy osoby niepełnosprawne biologicznie, które posiadają jednocześnie odpowiednie orzeczenie zostały włączone do grupy niepełnosprawnych prawnie.

W spisie ludności 2002, dla osób w wieku 16 lat i więcej ustalono trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany oraz lekki.

Tabl. XIV. Osoby niepełnosprawne według stopnia niepełnosprawności w 2002 r.

Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
Ogółem	435,8	100,0	302,2	100,0	133,6	100,0
mężczyźni	201,8	46,3	139,2	46,1	62,6	46,8
kobiety	234,1	53,7	163,0	53,9	71,1	53,2
Prawnie – razem.....	358,6	82,3	250,4	82,9	108,3	81,0
w wieku 16 lat i więcej.....	346,6	79,5	242,2	80,2	104,4	78,1
o stopniu niepełnosprawności:						
znacznym	100,5	23,1	69,9	23,1	30,6	22,9
umiarkowanym	115,3	26,5	82,6	27,3	32,7	24,5
lekkim	125,6	28,8	86,2	28,5	39,5	29,5
nieustalonym	5,2	1,2	3,5	1,1	1,7	1,3
w wieku 0-15 lat z uprawnieniami do zasiłku pielęgnacyjnego.....	12,0	2,8	8,1	2,7	3,8	2,9
Tylko biologicznie.....	77,2	17,7	51,8	17,1	25,4	19,0
odczuwające ograniczenie sprawności:						
całkowite	9,4	2,2	6,3	2,1	3,1	2,3
poważne.....	67,8	15,6	45,6	15,1	22,2	16,6

W 2002 roku liczba osób niepełnosprawnych w województwie dolnośląskim wynosiła 435,8 tys., co stanowiło 15,0% ogółu ludności województwa ; w kraju – 14,3%. Oznacza to, że co siódmy mieszkaniec Dolnego Śląska, podobnie jak w kraju, był osobą niepełnosprawną.

Wśród osób niepełnosprawnych prawnie najliczniejszą grupę stanowiły osoby posiadające orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (28,8% całej zbiorowości osób niepełnosprawnych) oraz osoby z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (26,5%).

Osoby niepełnosprawne tylko biologicznie odczuwające całkowite ograniczenie sprawności stanowiły 2,2%, a poważne ograniczenie sprawności 15,6% ogółu osób niepełnosprawnych.

W pełnej zbiorowości osób niepełnosprawnych przeważają kobiety (53,7%); mężczyźni stanowią 46,3% tej populacji.

Wskaźnik określający liczbę osób niepełnosprawnych na 1000 mieszkańców w województwie dolnośląskim wyniósł w 2002 roku 150 osób, przy czym natężenie tego zjawiska wyższe było na wsi - 161 osób na 1000 mieszkańców, w miastach - 146 osób. Te same wskaźniki dla kraju były nieco niższe; ogółem na 1000 ludności Polski przypadały 143 osoby niepełnosprawne, na wsi – 155, w miastach 136.

Natężenie zjawiska niepełnosprawności nasila się wraz z wiekiem. Blisko połowę osób niepełnosprawnych stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej.

Kraj urodzenia

W polskich spisach ludności kraj urodzenia był przedmiotem badania w okresie międzywojennym, tj. w spisach 1921 oraz 1931 roku, aczkolwiek samo pytanie było sformułowane jako „miejsce urodzenia”.

W okresie powojennym w spisach ludności nie badano kraju urodzenia, natomiast miejsce urodzenia było przedmiotem badania w spisach z lat 1970 i 1988 oraz w 1978 (wyłącznie w badaniu reprezentacyjnym).

Informacja o miejscu urodzenia w powiązaniu z miejscem zamieszkania pozwala na szerszy opis migracji wewnętrznych ludności. Z kolei włączenie do tematyki spisowej badania kraju urodzenia (imiennie) pozwala na pogłębioną analizę migracji zagranicznych ludności, a w powiązaniu z danymi o obywatelstwie czy narodowości – na ocenę procesów asymilacji ludności, przemieszczeń międzynarodowych oraz ocenę zachowań pro-migracyjnych różnych społeczności.

Wyniki spisu 2002 wykazały, że około 92,4% (2686,9 tys.) ludności województwa dolnośląskiego wskazało Polskę jako kraj swego urodzenia.

Tabl. XV. **Ludność według kraju urodzenia w 2002 r.**

Kraj urodzenia	Ogółem w tys.	Ludność ogółem = 100%	Inny kraj ogółem = 100%
Ogółem.....	2907,2	100,0	x
Polska.....	2686,9	92,4	x
Inny kraj – razem.....	189,1	6,5	100,0
Ukraina	108,9	3,7	57,6
Białoruś.....	17,8	0,6	9,4
Niemcy.....	15,8	0,5	8,4
Litwa.....	11,1	0,4	5,9
Rosja.....	11,0	0,4	5,8
Francja.....	8,3	0,3	4,4
Kazachstan.....	0,6	0,0	0,3
St. Zjedn. Ameryki Pn.	0,5	0,0	0,3
Pozostałe kraje.....	15,0	0,5	7,9
Nieustalony kraj urodzenia	31,2	1,1	x

Dolny Śląsk był województwem o największym odsetku (6,5%) ludności urodzonej poza granicami Polski (dla kraju współczynnik ten wynosił 2%). Oprócz dolnośląskiego dużym odsetkiem osób urodzonych za granicą charakteryzowały się województwa: lubuskie (6,4%), opolskie (5,5%), zachodniopomorskie (4,5%) oraz warmińsko-mazurskie (3,5%).

Spośród 189,1 tys. osób w województwie dolnośląskim urodzonych poza aktualnymi granicami Polski aż 91,4% urodziło się w jednym z sześciu krajów: na Ukrainie (108,9 tys. osób, tj. 57,6% spośród wszystkich urodzonych za granicą), na Białorusi (9,4%), w Niemczech (8,4%), na Litwie (5,9%), w Rosji (5,8%) i we Francji (4,4%).

W Polsce w 2002 r. co czwarta osoba urodzona poza granicami kraju mieszkała na Dolnym Śląsku. Tu również mieszkało najwięcej osób spośród urodzonych na Ukrainie (ponad 35%), we Francji (24%), w Rosji (20%), na Białorusi (17%) i w Niemczech (prawie 16%). Województwo dolnośląskie jest najbardziej różnorodne pod względem pochodzenia ludności tu zamieszkałej.

Obywatelstwo

W 2002 roku temat obywatelstwa był po raz pierwszy przedmiotem badania w powszechnym spisie ludności w okresie powojennym. Obywatelstwo, jako przynależność państwowa cudzoziemców, było badane w spisach z lat 1921 i 1931.

Tabl. XVI. **Ludność według obywatelstwa i płci w 2002 r.**

Obywatelstwo	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ludność ogółem = 100%
	w tys.			
Ogółem	2907,2	1397,3	1509,9	100,0
Polskie razem.....	2863,4	1375,6	1487,9	98,5
Wyłącznie polskie.....	2842,3	1365,5	1476,8	97,8
Polskie i inne.....	21,1	10,0	11,1	0,7
Wyłącznie inne.....	3,5	1,7	1,7	0,1
Nieustalone.....	40,3	20,0	20,3	1,4

Wyniki spisu 2002 wykazały, że wśród mieszkańców Dolnego Śląska 98,5% (2863,4 tys. osób) to obywatele Rzeczypospolitej Polskiej; 0,1% (3,5 tys.) stanowili cudzoziemcy, tj. osoby bez polskiego obywatelstwa.

Około 21,1 tys. obywateli Rzeczypospolitej Polskiej na Dolnym Śląsku posiada inne obywatelstwo obok polskiego. Zdecydowaną największą grupę – 7,0 tys. – stanowiły osoby z obywatelstwem niemieckim, w tym dla 6,4 tys. osób było to ich drugie obywatelstwo – po polskim.

Narodowość

Narodowość była przedmiotem badania w naszym kraju w okresie przedwojennym w spisach ludności z lat 1921 oraz 1931, przy czym w tym ostatnim – narodowość była ustalana pośrednio na podstawie wyznania oraz języka ojczystego.

W latach powojennych po raz pierwszy zagadnienia narodowościowe włączono do spisu ludności w 2002 roku. Pomimo przyjętej definicji, niektóre uzyskane w badaniu spisowym odpowiedzi wychodzą poza zakres dość szeroko rozumianego pojęcia narodowości i obejmują grupy etniczne.

W ogólnej liczbie ludności województwa dolnośląskiego 98,0% zadeklarowało swoją narodowość jako polską (w kraju 96,7%). Przynależność do narodowości niepolskiej zadeklarowało 12,2 tys. osób, tj. 0,4% ludności województwa (w kraju 1,2%), natomiast dla 45,4 tys., tj. 1,6% nie udało się ustalić narodowości spisanych osób (w kraju 2,0%).

Tabl. XVII. Ludność według deklarowanej narodowości i płci w 2002 r.

Narodowość	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ludność ogółem = 100%
	w tys.			
Ogółem	2907,2	1397,3	1509,9	100,0
Polska.....	2849,6	1368,9	1480,7	98,0
Niepolska razem.....	12,2	5,9	6,3	0,4
w tym:				
łemkowska.....	3,1	1,5	1,6	0,1
niemiecka.....	2,2	0,9	1,2	0,1
ukraińska.....	1,9	0,8	1,1	0,1
romska.....	1,3	0,7	0,7	0,0
Nieustalona.....	45,4	22,5	22,9	1,6

Dolny Śląsk należy do województw, w których udział osób deklarujących inną narodowość niż polska nie przekraczał 0,5% ludności województwa. Zdecydowana większość ludności deklarująca niepolską narodowość zamieszkiwała w województwach: opolskim (12,5% ludności województwa), podlaskim (4,6%) i śląskim (3,9%).

Na Dolnym Śląsku w grupie osób deklarujących inną niż polska narodowość przeważały osoby o narodowości łemkowskiej (25,2% osób deklarujących niepolską narodowość), niemieckiej (17,7%), ukraińskiej (15,2%), romskiej (10,9%). Wśród osób deklarujących inną niż polska narodowość znalazły się także stosunkowo liczne grupy osób (od 600 do 1000 osób) deklarujące narodowość rosyjską, grecką, żydowską, francuską, białoruską, amerykańską, włoską, czeską.

Język używany w domu

Na Dolnym Śląsku 98,4% osób deklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych językiem polskim, przy czym odsetek osób, dla których język polski był jedynym wyniósł 97,4% (w kraju odpowiednie udziały wyniosły 97,8% i 96,5%). Języka polskiego i niepolskiego używa 28,2 tys. osób (1,0% mieszkańców województwa), języka wyłącznie obcego 1,8 tys. (0,06%); dla 1,6% ludności nie ustalono jakiego języka używają w domu. Najczęściej używanym językiem niepolskim był w województwie, podobnie jak w kraju, język niemiecki i angielski. Zbiorowość osób posługująca się językiem łemkowskim na Dolnym Śląsku stanowiła ponad połowę ludności, która zadeklarowała posługiwanie się tym językiem w kraju ogółem. Wśród języków, którymi w kontaktach domowych posługiwało się co najmniej 1000 osób w województwie, znalazł się także język francuski, rosyjski, romski, ukraiński, włoski.

Ludność zasiedziała i mobilna

Wyniki spisu ludności 2002 wykazały, że 50,7% ludności województwa dolnośląskiego mieszkało w miejscowości aktualnego zamieszkania od urodzenia. Oznacza to, że 1473,4 tys. osób nie opuściło swojej miejscowości na okres 12 miesięcy lub dłużej. Prawie 38% ludności przybyło lub powróciło (po nieobecności trwającej co najmniej 12 miesięcy) do miejscowości aktualnego zamieszkania przed rokiem 1989, a 10,2% w latach 1989-2002, czyli w ostatnim okresie międzypisowym. Zatem ludność mobilna stanowiła 48,1% ogółu mieszkańców województwa.

Większą zasiedziałością charakteryzowali się mieszkańcy wsi – 53,2% mieszkańców stwierdziło, że mieszka w danej miejscowości od urodzenia; tak samo odpowiedziało tylko 49,7% mieszkańców miast.

Kobiety częściej niż mężczyźni zmieniali miejsce zamieszkania - 51,8% kobiet i 44,1% mężczyzn w województwie dolnośląskim stanowiły osoby, które przybyły do miejscowości aktualnego zamieszkania lub powróciły po nieobecności trwającej 12 miesięcy lub dłużej.

Spośród osób mobilnych 21,3% stanowiły osoby migrujące w latach 1989-2002, pozostali (78,7%) zmieniali miejsce zamieszkania przed 1989 rokiem.

Dla 97,3% ludności przybyłej w latach 1989-2002 poprzednim miejscem zamieszkania było inne miejsce w kraju, a tylko dla 2,7% - zagranicą. Zdecydowanie dominowały więc migracje wewnętrzne.

Odsetek osób zamieszkałych od urodzenia w ogólnej liczbie ludności był wyraźnie uzależniony od wieku – najwyższy był dla osób w wieku 0-9 lat (91,5%) i systematycznie malał, osiągając najniższą wartość dla osób w wieku 70-79 lat (2,2%), dla ludności w wieku powyżej 80 roku życia – nieznacznie wzrósł. W młodszych grupach wieku przeważała więc ludność zamieszkała od urodzenia, a począwszy od grupy wiekowej 40-49 lat – już ponad połowę ludności stanowiła ludność napływowa.

Struktura wieku ludności napływowej zależy od okresu przesiedlania się – w grupach wiekowych 30-39 lat i starszych większość spośród ludności mobilnej przybyła przed 1989 rokiem, młodszy w większości przybywali w latach 1989-2002. Największy odsetek ludności przybyłej wystąpił w grupie osób w wieku 70-79 lat (97%). Ludność ta migrowała głównie w latach wcześniejszych – odsetek przybyłych w latach 1989-2002 wśród tej grupy osób był już niewielki.

Województwo dolnośląskie znalazło się w grupie województw (po zachodniopomorskim i lubuskim) charakteryzujących się najwyższym udziałem ludności mobilnej.

Ludność w gospodarstwach zbiorowych

W 2002 roku liczba spisanych mieszkańców gospodarstw zbiorowych wynosiła 33,3 tys., tj. 1,1% ogółu ludności wobec 62,6 tys. osób w 1988 roku (2,3%), co oznacza spadek liczby mieszkańców tych obiektów o blisko 47%.

W obiektach zbiorowego zakwaterowania przeważali ludzie młodzi - prawie połowę z nich stanowiły osoby w wieku 15-29 lat.

W miastach ponad połowę ludności gospodarstw zbiorowych stanowili mieszkańcy obiektów dla słuchaczy wyższych uczelni i młodzieży uczącej się. Z ogólnej liczby osób mieszkających w obiektach zbiorowego zakwaterowania na terenach wiejskich prawie 50% stanowili pensjonariusze zakładów opiekuńczo-leczniczych dla przewlekle chorych i niepełnosprawnych.

Tabl. XVIII. **Ludność w obiektach zbiorowego zakwaterowania**

Rodzaj obiektu	Ogółem	Miasta	Wieś
Ogółem	33321	27483	5838
Internaty i bursy	4221	3843	378
Domy studenckie.....	11351	11206	145
Hotele pracownicze	802	789	13
Domy dziecka	2025	1438	587
Pozostałe placówki opiekuńczo-wychowawcze	2602	2126	476
Domy pomocy społecznej dla emerytów i osób starszych	2038	1687	351
Domy pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi.....	262	257	5
Zakłady opiekuńczo-lecznicze dla przewlekle chorych i niepełnosprawnych.....	4633	1852	2781
Zakłady psychiatryczne i ośrodki leczenia odwykowego..	1186	746	440
Domy zakonne, klasztory, zgromadzenia.....	2390	1988	402
Obiekty dla bezdomnych	902	718	184
Pozostałe obiekty	909	833	76

Źródła utrzymania

W 2002 roku **populacja ludności utrzymującej się z pracy** wyniosła 1702,2 tys. osób, przy czym 909,4 tys. osób (tj. 53,4%) wносиło własne dochody z pracy, pozostałe osoby (792,8 tys.) były na utrzymaniu pracujących. W porównaniu do wyników spisu z 1988 r. populacja utrzymujących się z pracy zmniejszyła się o 569,9 tys. osób (o 25,1%), a jej udział w ogólnej liczbie ludności województwa obniżył się z 77,1% w 1988 r. do 58,5% w 2002 r., co oznacza spadek udziału tej grupy o 18,6 pkt, w tym odsetka osób posiadających własne dochody z pracy o 13,3 pkt.

Tabl. XIX. **Ludność według płci i głównego źródła utrzymania**

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem	2907212	2076121	831091	1397316	1509896
Utrzymujący się z pracy	1702168	1214476	487692	862723	839445
poza rolnictwem.....	1578368	1195226	383142	795456	782912
w sektorze publicznym.....	621640	474538	147102	285993	335647
w sektorze prywatnym	956728	720688	236040	509463	447265
w rolnictwie.....	123800	19250	104550	67267	56533
w sektorze publicznym.....	5977	1816	4161	3348	2629
w sektorze prywatnym	117823	17434	100389	63919	53904
Utrzymujący się z niezarobkowego źródła..	1165303	827389	337914	514918	650385
w tym:					
emerytury pracowniczej, kombatanckiej i pochodnych	449490	363649	85841	195006	254484
emerytury rolnej.....	44711	6050	38661	12494	32217
renty z tytułu niezdolności do pracy.....	275441	182619	92822	137152	138289

renty socjalnej.....	13586	8739	4847	6832	6754
renty rodzinnej.....	85969	62211	23758	19260	66709
zasiłku dla bezrobotnych.....	100041	64875	35166	53808	46233
zasiłku pomocy społecznej	45599	31098	14501	23216	22383
Utrzymujący się z innych dochodów.....	6536	5153	1383	3531	3005
Nieustalone źródło utrzymania.....	33205	29103	4102	16144	17061

Spadek liczby ludności utrzymującej się z pracy w mniejszym stopniu dotyczył utrzymujących się z pracy w rolnictwie (spadek udziału o 7,6 pkt) niż poza rolnictwem (spadek o 10,9 pkt), co związane było z załamaniem się rynku pracy poza rolnictwem i silnym wzrostem bezrobocia.

Następstwem zmniejszenia się liczby osób utrzymujących się z pracy było zwiększenie liczby osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł z 676,1 tys. osób w 1988 r. do 1165,3 tys. w roku 2002, co oznacza wzrost udziału tej grupy w populacji ogółem z 22,9% w 1988 r. do 40,1 % w 2002 r. Na ten znaczy wzrost liczby osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł miał niewątpliwie wpływ ponad 30% wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym jak również ogólnie odczuwalny brak pracy, powodujący bardzo znaczny - 2,8 krotny wzrost liczby osób będących na utrzymaniu osób pobierających emerytury, renty, zasiłki i inne świadczenia społeczne.

W 2002 roku w województwie dolnośląskim populacja posiadająca **własne źródło dochodów** liczyła 1779,2 tys. osób. Były nimi dochody z pracy, dochody z niezarobkowych źródeł (tzw. świadczenia społeczne) lub dochody z własności (odsetki z oszczędności, udziału w zyskach przedsiębiorstw, dochody z lokat kapitałowych, dzierżawy gruntów rolnych, a także dochody z najmu). Udział tej populacji w ogólnej liczbie ludności województwa w 2002 r. wyniósł 61,2% i obniżył się w stosunku do 1988 r. o 2,8 pkt.

Tabl. XX. **Ludność według głównego źródła utrzymania**

Główne źródło utrzymania	1988		2002		1988=100
	w tysiącach	w %	w tysiącach	w %	
Ogółem.....	2948,2	100,0	2907,2	100,0	98,6
Dochody z własnej pracy.....	1316,1	44,6	909,4	31,3	69,1
Niezarobkowe źródło.....	570,5	19,4	865,6	29,8	151,7
Dochody z własności.....	-	-	2,6	0,1	x
Dochody z najmu.....	-	-	1,6	0,1	x
Na utrzymaniu.....	1061,7	36,0	1094,8	37,7	103,1
Nieustalone źródło utrzymania	-	-	33,2	1,1	x

Następstwem tej zmiany było zwiększenie liczby **osób będących na utrzymaniu** oraz ich udziału w ogólnej strukturze ludności województwa do poziomu 37,7% wobec 36,0% w 1988 r.

Liczba osób utrzymywanych przypadająca na 1000 osób posiadających własne źródła utrzymania zwiększyła się z 563 w 1988 r. do 615 w 2002 r.

Wśród osób, które w 2002 r. posiadały własne źródło utrzymania, największą grupę stanowili utrzymujący się z *dochodów z pracy*. W porównaniu z 1988 rokiem liczba osób utrzymujących się z pracy zmniejszyła się o 406,7 tys., a odsetek o 13,3 pkt.

Nateżenie zmian w strukturze ludności według źródeł utrzymania było nieco odmienne w miastach niż na wsi. Na wsi zaznaczył się – w stosunku do miast - wyższy o ponad 2 pkt spadek odsetka osób utrzymujących się z pracy i o ponad 4 pkt wzrost odsetka osób będących na utrzymaniu.

Ponad 30% wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyzn w wieku 65 lat i więcej oraz kobiet w wieku 60 lat i starszych) na przestrzeni lat 1988 – 2002 skutkowało bardzo znacznym (o 295,1 tys. osób, tj. o 51,7%) przyrostem liczby osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł.

Na 100 osób utrzymujących się głównie z własnych dochodów pochodzących z pracy przypadało 95 osób, których głównym źródłem utrzymania było niezarobkowe źródło. W 1988 r. wskaźnik ten był znacznie niższy (ponad 2-krotnie) i wynosił 43 osoby.

Tabl. XXI. **Ludność według głównego źródła utrzymania, płci i ekonomicznych grup wieku w 2002 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Główne źródło utrzymania ludności			
		w tym w %:			
		dochody z pracy	niezarob- kowe źródło	na utrzymaniu	nieustalone źródło
Ogółem	2907,2	31,3	29,8	37,7	1,1
w wieku:					
przedprodukcyjnym (0-17 lat).....	624,9	0,1	1,8	97,2	0,8
produkcyjnym (18-59/64).....	1838,8	49,1	23,5	25,8	1,4
mobilnym (18-44).....	1160,6	51,6	12,3	34,3	1,6
niemobilnym (45-59/64).....	678,2	44,8	42,5	11,3	1,1
poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej).....	443,2	1,3	95,4	2,8	0,5
nieustalonym.....	0,3	12,6	5,2	68,5	11,9
Mężczyźni	1397,3	34,9	25,9	37,9	1,2
w wieku:					
przedprodukcyjnym (0-17 lat).....	319,5	0,2	1,8	97,2	0,8
produkcyjnym (18-64).....	940,3	51,6	23,6	23,2	1,4
mobilnym (18-44).....	585,3	55,1	11,6	31,5	1,5
niemobilnym (45-64).....	355,0	45,8	43,5	9,3	1,1
poprodukcyjnym (65 lat i więcej).....	137,4	1,7	97,2	0,6	0,5
nieustalonym.....	0,1	13,6	2,9	69,3	12,9
Kobiety	1509,9	27,9	33,4	37,5	1,1
w wieku:					
przedprodukcyjnym (0-17 lat).....	305,4	0,1	1,8	97,3	0,8
produkcyjnym (18-59).....	898,5	46,4	23,3	28,6	1,5
mobilnym (18-44).....	575,3	47,9	13,1	37,1	1,7
niemobilnym (45-59).....	323,2	43,8	41,4	13,5	1,1
poprodukcyjnym (60 lat i więcej).....	305,9	1,2	94,6	3,7	0,5
nieustalonym.....	0,1	11,5	7,7	67,7	10,8

Zwraca uwagę również stosunkowo duży udział osób młodych w wieku produkcyjnym będących na utrzymaniu. Wśród osób w wieku produkcyjnym więcej niż co czwarta była na utrzymaniu (25,8%), przy czym więcej niż co trzecia – w wieku mobilnym (34,3%).

Biorcy świadczeń

Wyniki spisu 2002 roku wykazały, że 944,2 tys. osób zadeklarowało pobieranie świadczeń z ZUS, KRUS, FUS, opieki społecznej, takich jak: emerytury, renty, zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki pomocy społecznej, pielęgnacyjne, alimenty itp. Oznacza to, że co trzecia osoba w województwie utrzymywała się (głównie lub dodatkowo) z niezarobkowego źródła. Kobiety stanowiły 57,9% biorców tych świadczeń, mężczyźni 42,1%.

Pobierający jedno świadczenie stanowili 98,9% (w kraju 99,1%) liczby biorców. Pobierający dwa świadczenia stanowili 1,1%. Wśród pobierających jedno świadczenie więcej niż co druga osoba deklarowała pobieranie emerytury (pracowniczej, kombatanckiej i pochodnej lub rolnej), a co czwarta rentę inwalidzką, co 15 osoba wskazała zasiłek dla bezrobotnych.

Zdecydowana większość osób pobierających świadczenia mieszkała w miastach 687,8 tys., co stanowiło 72,8% biorców. Wśród ludności miejskiej najczęściej deklarowanym świadczeniem były emerytury - 44,9%, natomiast 21,2% świadczeniobiorców otrzymywało rentę inwalidzką.

Na wsi struktura pobierających świadczenia była zbliżona. Również dominowały osoby deklarujące pobieranie emerytury - 40,6% biorców (w tym co trzecia emeryturę rolną). Drugą grupą byli biorcy renty inwalidzkiej - 27,1% biorców.

Najwyższy odsetek biorców świadczeń występował wśród ludności starszej - prawie co trzeci biorca przekroczył wiek 65 lat. Zarówno kobiety jak i mężczyźni zdecydowanie najczęściej pobierali emerytury (odpowiednio 45,2% i 41,8%).